

Iwona Cybula

dr, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID: 0000-0002-9482-7716

Bezpieczeństwo żywieniowe dzieci podczas wycieczek szkolnych (na przykładzie analizy stron internetowych wybranych szkół podstawowych)

Wprowadzenie

W organizacji wycieczek szkolnych istotne są zarówno treści poznawcze i edukacyjne, realizowane podczas wyjazdu, jak i kwestie związane z zaspokajaniem podstawowych, egzystencjalnych potrzeb człowieka. W zasadzie bez zaspokojenia tych ostatnich nie mogłoby dojść do pełnej realizacji i przyswajania treści związanych z programem wycieczki. Szkoły, które w swoich programach edukacyjnych wskazują na zagrożenia wynikające ze złych nawyków żywieniowych i przekazują wiedzę na temat szkodliwości niektórych produktów, np. typu *fast food*¹, są niejako predystynowane do zachowania szczególnej ostrożności w zakresie żywienia dzieci podczas wycieczek szkolnych i dbania o ich bezpieczeństwo w tym zakresie.

Z tej perspektywy ciekawym wydaje się analiza przykładowych programów wycieczek szkolnych zamieszczonych na stronach internetowych tych szkół, w których promuje się spożywanie produktów typu *fast food*. Artykuł stanowi jedynie przyczynek i wprowadzenie do przeprowadzenia pogłębionych badań nad spójnością komunikatów szkolnych, odnoszących się do zagrożeń i konsekwencji wynikających z bagatelizowania problemu bezpiecznej żywności, z działaniami sprzecznymi z zaleceniami

¹ L. Szponar, M. Ołtarzewski, *Dlaczego powinno się unikać żywności typu fast food?*, [w:] *Zasady prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży oraz wskazówki dotyczące zdrowego stylu życia*, red. M. Jarosz, Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2008, s. 151 i n.

towarzystw naukowych i wykładnią stosowaną w procesie edukacyjnym, a to poprzez wybieranie punktów gastronomicznych typu *fast food* jako miejsca spożywania posiłku na wycieczkach szkolnych bądź traktowanie wizyty w nich jako głównej atrakcji i narażania się tym samym na zarzut działania godzącego w dobro dziecka.

W literaturze problem ten został dostrzeżony i, jak wskazuje Piotr Cybula, „należy oczekiwać, że szkoły będą prowadziły w tym zakresie politykę bardziej spójną z przekazywanymi treściami”².

Bezpieczeństwo żywieniowe dzieci szkół podstawowych podczas wycieczek szkolnych

Jedną z ważniejszych potrzeb człowieka jest poczucie bezpieczeństwa – wartość, którą sytuuje się w hierarchii potrzeb człowieka pomiędzy potrzebami podstawowymi a tzw. potrzebami niższego rzędu³. Jest to więc fundament, bez którego człowiek nie byłby w stanie realizować i rozwijać swoich potrzeb indywidualnych z zakresu samorealizacji i doskonalenia.

Jedna z bardziej rozpowszechnionych słownikowych definicji bezpieczeństwa wskazuje na „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym; przeciwieństwo zagrożenia”⁴. Wykładnia tego terminu zaproponowana przez *Słownik współczesnego języka polskiego* wskazuje na dwa istotne aspekty związane z bezpieczeństwem. Jeden z nich odnosi się do systemowych rozwiązań, które gwarantuje prawo. Według Janiny Czapskiej prawo jest tym narzędziem, które może służyć jako gwarant braku zagrożeń i, co z punktu widzenia przedmiotowego artykułu jest nawet bardziej istotne, jest źródłem orientacji: „Jeżeli życie społeczne jest uporządkowane, wszyscy w niezbędnym zakresie wiedzą, jak należy postępować, czego można oczekiwać od innych oraz czego inni oczekują od nich, jakie konsekwencje wywoła konkretne zachowanie, a w szczególności – jak skutecznie osiągać zamierzone cele”⁵.

Drugi aspekt w przywołanej definicji odnosi się do oparcia, którego jednostka może oczekiwać od drugiej osoby. Grupa społeczna, jaką stanowią dzieci, jest w szczególności związana z koniecznością wsparcia się na drugiej osobie. Wynika to również

² P. Cybula, *Prawo wobec turystyki dzieci i młodzieży – zagadnienia wstępne*, [w:] *Prawne aspekty turystyki dzieci i młodzieży*, red. P. Cybula, Biblioteka Górską Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie, Kraków 2017, s. 15; zob. również: M. Banasik, *Dzieci wcale nie muszą jeść niezdrowo na wycieczkach*, <https://dziennikpolski24.pl/dzieci-wcale-nie-musza-jesc-niezdrowo-na-wycieczkach/ar/12340144>, [dostęp: 30.03.2019]; O. Szpunar, *Fast food na wycieczce: powszechny szkolny obyczaj*, http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22188710,fast-food-na-wycieczce-powszechny-szkolny-obyczaj.html?fbclid=IwAR295OFczLEPCzSbqZmRfnpM3wzQsnYva6_A9PflE3uH-XCPZ9OCdhJccl4, [dostęp: 30.03.2019].

³ Należy przywołać tu popularną piramidę Masłowa ilustrującą teorię hierarchii potrzeb ludzkich; A.H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, WN PWN, Warszawa 2018, s. 62 i n.; zob. też: A. Miler-Zawodniak, *Teorie potrzeb jako współczesne teorie motywacji*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2012, nr 4, s. 103 i n.

⁴ *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1, WN PWN, Warszawa 2001, s. 50.

⁵ J. Czapska, *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Pollpres, Kraków 2004, s. 22.

z prawnej odpowiedzialności poszczególnych członków społeczeństwa, np. rodziców, prawnych opiekunów, nauczycieli i wychowawców, których opiece powierza się osoby niepełnoletnie.

Mówiąc o bezpieczeństwie dzieci, można je odnieść również do kwestii związanych z ich dobrem. „Dobro dziecka” powinno być kryterium oceny przy podejmowaniu jakiegokolwiek decyzji, powinno być zatem brane pod uwagę w kwestiach spornych i wątpliwych w odniesieniu do korzyści lub szkody, które w wyniku podjętej decyzji grupa ta mogłaby odnieść⁶. Również w aspekcie żywienia dzieci zasada ich dobra powinna być decydująca i wszelkie działania podejmowane w tym zakresie powinny być zgodne z najlepszym interesem dziecka⁷.

Mówiąc o bezpieczeństwie, ciekawy wydaje się kontekst bezpieczeństwa żywnościowego. Problem ten analizowany jest nie tylko w związku z odpowiednią ilością produktów żywnościowych zaspokajającą potrzebę konsumpcji – bezpieczeństwo żywnościowe, ale również w związku z bezpieczną żywnością (*safety food*), odnoszącą się głównie do zawartych w niej wartości odżywczych oraz poziomu kaloryczności⁸. Problem ten wydaje się szczególnie interesujący, biorąc pod uwagę posiłki, które są dzieciom zapewniane podczas wycieczek szkolnych.

Nieprawidłowe odżywianie przy ograniczonym wysiłku fizycznym jest jednym z czynników powodujących tzw. choroby cywilizacyjne, np. cukrzycę, nadciśnienie tętnicze, chorobę wieńcową, otyłość, miażdżycę, alergie, anoreksję, bulimię, choroby przewodu pokarmowego typu próchnica, choroba wrzodowa czy choroba refluksowa przełyku. Negatywne nawyki w zakresie żywienia dzieci prowadzą do poważnych konsekwencji zdrowotnych, skutkują również wzrostem kosztów związanych z ich leczeniem. Dlatego wskazana jest prewencja, która zarówno pod względem zdrowotnym, jak i finansowym jest zdecydowanie mniej obciążająca⁹. Konieczne jest również wdrażanie wytycznych odnośnie do prawidłowego sposobu żywienia dzieci także w szkołach¹⁰. Takie podejście wynikać może z zapisów zawartych w samej Kon-

⁶ Wanda Stojanowska, rozważając kwestie dobra dziecka, odnosi je do sporów sądowych i wskazuje, że powinno być ono każdorazowo brane pod uwagę w sytuacjach mających związek z sytuacją dziecka – jako dobro nadrzędne. Uważa również, że powinno to być egzekwowane nakazem postępowania zgodnym z zasadą ochrony dobra dziecka, a zawartą w art. 3 Konwencji o Prawach dziecka (uchwalonej 20 listopada 1989 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych). Zob. W. Stojanowska, *Dobro dziecka w aspekcie sprawowanej nad nim władzy rodzicielskiej*, „Studia nad Rodziną. UKSW” 2000, R. 4, nr 1 (6), s. 55.

⁷ J. Haberko, *Żywienie dzieci. Zarys problematyki cywilnoprawnej*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2013, nr 1 (12), s. 137.

⁸ M. Wróblewska-tysik, *Bezpieczeństwo żywnościowe i bezpieczeństwo żywności*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, IUSatTAX, Warszawa 2011, s. 458 i n. Definicja bezpieczeństwa żywnościowego pojawiła się w słowniku pojęć polityki żywnościowej na początku lat 70. XX w. i koncentrowała się głównie na dostępności w każdym czasie odpowiedniej ilości produktów żywnościowych w celu zaspokojenia potrzeb konsumpcji. W latach 90 XX w. definicję tę poszerzono o kwestie bezpiecznej żywności (*safety food*), związanej również z wartościami odżywczymi. Zob. *Trade Reforms and Food Security. Conceptualizing the linkages*, Rome 2003, s. 1 i n.; A. Mikuła, *Bezpieczeństwo żywnościowe Polski*, „Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich” 2012, t. 99, z. 4, s. 39.

⁹ J. Haberko, *op. cit.*, s. 136.

¹⁰ D. Zostak-Węgierek, B. Cybulska, T. Zdrojewski, G. Kopeć, P. Podolec, *Dlaczego w polskich szkołach nie powinna być sprzedawana żywność typu fast food?*, „Kardiologia Polska” 2009, nr 67 (3), s. 340 i n.

stytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. W artykule 76 znajdujemy zapis, w którym mowa jest o obowiązku ochrony konsumenta (więc również dziecka), użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu¹¹.

Zadania w zakresie bezpieczeństwa dzieci, jakie zostały nałożone na placówki szkolne, rozkładają się na wiele płaszczyzn. To nie tylko kwestie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki i zabawy, przyjazny klimat, przeciwdziałanie przemocy i uzależnieniom czy promocja aktywnego wypoczynku, ale również promocja zdrowia w szerokim tego słowa znaczeniu, również poprzez wskazania odnośnie do kwestii bezpiecznej żywności i jej wartości odżywczych. Kształtowanie wśród dzieci odpowiedzialności za własne zdrowie w kontekście bezpiecznego żywienia spoczywa nie tylko na rodzicach lub opiekunach prawnych – odpowiedzialność za przyswajanie wiedzy w tym zakresie ponoszą również placówki szkolne. Świadomość rangi zadania, które postawiły przed sobą placówki oświatowe, oraz poczucie odpowiedzialności za młodych wychowanków w kwestiach związanych z przedmiotowym bezpieczeństwem zostały potwierdzone w aktach prawnych obowiązujących szkoły.

Wytyczne związane z realizacją promocji zdrowego stylu życia znajdują się w przepisach prawa obowiązujących placówki szkolne i to nie jako rekomendacje, ale wytyczne odnośnie do sprawowania opieki nad wychowankami. Wśród nich za najważniejszą uznać trzeba ustawę o systemie oświaty¹²: zgodnie z art. 39 ust. 1 pkt 3 „Dyrektor szkoły lub placówki w szczególności sprawuje opiekę nad uczniami oraz stwarza warunki harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne”¹³.

W ustawie o bezpieczeństwie żywności i żywienia zapisane są wymagania szczególne w zakresie higieny, które odnoszą się do zakładów żywienia zbiorowego typu zamkniętego, w tym również jednostek systemu oświaty, tj. przedszkoli, szkół i placówek¹⁴.

W Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół jest mowa o podstawie programowej, w której powinny znaleźć się treści związane z elementami zdrowego trybu życia¹⁵.

Treści podstawy programowej dla klas I–III w zakresie edukacji przyrodniczej zawierają następujące wytyczne związane z nabywaną wiedzą i umiejętnościami odnośnie do zdrowego żywienia: uczeń „wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze”¹⁶. Warto również przywołać obowiązujące wytyczne dla klas

¹¹ M. Taczanowski, *Prawo żywnościowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 42.

¹² Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., t. jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1457 ze zm.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia. Dz.U. z 2010 r. nr 136, poz. 914.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz.U. z 2012 r., poz. 977.

¹⁶ <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-I-III> [dostęp: 28.03.2019].

IV–VIII; w dziale „Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka” podane są następujące treści, które uczeń powinien przyswoić: uczeń analizuje związek między własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej¹⁷; w dziale „Organizm człowieka” wskazania odnośnie do przyswajanej wiedzy głoszą, iż uczeń „uzasadnia konieczność stosowania diety zróżnicowanej i dostosowanej do potrzeb organizmu (wiek, płeć, stan zdrowia, aktywność fizyczna itp.), oblicza indeks masy ciała oraz przedstawia i analizuje konsekwencje zdrowotne niewłaściwego odżywiania (otyłość, nadwaga, anoreksja, bulimia, cukrzyca)”¹⁸. Od 2009 r. do szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, a od 2018 do szkół ponadpodstawowych oraz do szkoły podstawowej w klasach VIII wprowadzony został przedmiot „Edukacja dla bezpieczeństwa”. W ramach tego przedmioty w bloku tematycznym „Edukacja zdrowotna. Zdrowie w wymiarze indywidualnym oraz zbiorowym” realizowane są treści związane m.in. z zachowaniami, które sprzyjają zdrowiu (prozdrowotne) lub mu zagrażają oraz wskazane są te, które szczególnie często występują wśród nastolatków¹⁹.

Z powyższego przeglądu jednoznacznie wynika, że praca z dziećmi w zakresie wdrażania pewnych zachowań, poszerzania ich wiedzy i świadomości na temat właściwego odżywiania oraz uczenia prawidłowych nawyków żywieniowych to również obowiązek nauczycieli i wychowawców. Wdrażanie zasad prawidłowego żywienia w szkołach wydawać się może kwestią oczywistą; wynika to z charakteru tej placówki, której rolą jest edukować nie tylko w kwestiach teorii, ale i praktyki. Dodatkowo instytucja ta w zakresie żywienia zbiorowego korzysta z wyspecjalizowanej pomocy w kwestii dietetyki, która pozwala na określenie właściwego składu ilościowego i jakościowego wydawanych dzieciom posiłków. Warto tu również wspomnieć o stosunkowo nowych regulacjach prawnych obowiązujących od 1 września 2016 r., kiedy to weszło w życie Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze, stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach²⁰. Niestety, praktyka w dalszym ciągu nie pokrywa się z teorią, choć z pewnością wiele dobrego w tym temacie zostało już zrobione²¹.

Treści, które szkoła promuje w kwestii bezpiecznego, a tym samym zdrowego żywienia, powinny pokrywać się z działaniami odbywającymi się na terenie placówki, jak i poza nią, w ramach zajęć pozaszkolnych. Uczeń, nie widząc spójnego, jednolitego przekazu realizowanego w ramach nauczania teoretycznego i działań praktycznych,

¹⁷ <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII/Biologia> [dostęp: 28.03.2019].

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII/Edukacja-dla-bezpieczenstwa> [dostęp: 28.03.2019].

²⁰ Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach. Dz.U. z 2016 r. poz. 1154.

²¹ Szkoły chętnie biorą udział w różnych programach ogólnopolskich, których zadaniem jest promocja zdrowia i zdrowej żywności. Wśród tego typu inicjatyw można wymienić m.in.: „Szansę dla Młodego Serca”, „Trzymaj formę”, „Owoce i warzywa w szkole”, „Mleko w szkole”, „Program dla szkół”.

może uznać, iż są to kwestie nieistotne na tyle, aby teorię wcielać w życie. Kompleksowne działanie w przedmiotowym zakresie na wielu możliwych płaszczyznach (przekazywanie wiedzy z zakresu żywienia podczas zajęć lekcyjnych, oferowanie zbilansowanych posiłków w szkolnych stołówkach, kontrola asortymentu produktów spożywczych w sklepikach szkolnych i automatach sprzedających oraz szczególna staranność w doborze miejsc stołowania się podczas wycieczek szkolnych) może mieć zasadniczy wpływ na zachowania żywieniowe dzieci. Kompleksowo ujęty przekaz jest wiarygodny, a jego wpływ na kształtowanie indywidualnych postaw nie do przecenienia. Potwierdzają to badania prowadzone przez Zalewską i Maciorkowską, według których „ranga i rola edukacji rośnie ze względu na zagrożenia, jakie niesie za sobą rozwijająca się cywilizacja. Zachowania zdrowotne, czyli postępowanie, działania, które pośrednio lub bezpośrednio wpływają na zdrowie, kształtują się przede wszystkim w okresie wzrastania i rozwoju”²².

Przegląd programów wycieczek szkolnych zamieszczonych na stronach internetowych wybranych szkół podstawowych

Nie podlega dyskusji fakt, że posiłki oferowane przez tzw. punkty *fast food* nie spełniają wymagań odnośnie do pełnowartościowych, zdrowych posiłków. Wiele badań jednoznacznie potwierdziło ich szkodliwy wpływ na organizm człowieka²³. Niemniej jednak najbardziej popularne punkty gastronomiczne wśród dzieci oferujące tego typu posiłki to McDonald’s i KFC. Szkoły, niestety, nie studzą zainteresowania tymi punktami gastronomicznymi, a wręcz przeciwnie: pozytywnie i entuzjastycznie odnoszą się do ujmowania tego typu atrakcji w programach wycieczek szkolnych. Chętnie zamieszczają opisy ze zdjęciami, które przedstawiają grupę dzieci z charakterystycznymi pudełkami lub tackami, na których widnieje doskonale rozpoznawalne logo.

Na potrzeby niniejszego artykułu przeanalizowano 47 losowo wybranych stron internetowych szkół podstawowych, które zamieszczały wspomnienia pisemne lub w postaci galerii zdjęć z odbytych wycieczek szkolnych – 13 relacji dotyczyło pobytu w KFS, 84 relacje pokazywały wizytę w McDonald’s.

Wycieczki organizowane były w latach 2009–2010 i 2012–2019. Największa ich liczba przypadła na rok 2018 – 24 wycieczki i 2017 – 25 wycieczek, również w 2016 odbyła się ich stosunkowo dużo, bo 11; najmniej informacji o stołowaniu się w restauracjach typu *fast food* pojawiło się w latach 2009 i 2010 – tylko po jednej. W pozostałych latach wyglądało to następująco: 2012 – 2 wycieczki, 2013 – 8 wycieczek, 2014 – 7, 2015 – 6. Natomiast do 28.03.2019 r. zorganizowano 5 wycieczek, zaś

²² M. Zalewska, E. Maciorkowska, *Rola edukacji żywieniowej w populacji dzieci i młodzieży*, „Medycyna Ogólna i Nauki i Zdrowiu”, 2013, t. 19, nr 3, s. 377.

²³ Zob. m.in.: D. Szostak-Węgierek, B. Cybulska, T. Zdrojewski, G. Kopeć, P. Podolec, *op. cit.*, s. 337–343; L. Szponar, M. Ołtarzewski, *op. cit.*, s. 151–156; H. Mojska, K. Świdorska, K. Stoś, M. Jarosz, *Produkty fast food jako źródło soli w diecie dzieci i młodzieży*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2010, nr 91 (4), s. 556–559; B. Rajveer, O. Monika, *Junk food: impact on health*, „Journal of Drug Delivery and Therapeutics” 2012, Vol. 2, No. 4, s. 67–73.

w 7 przypadkach nie udało się ustalić daty. Oczywiście, aby móc wyciągać jakiegokolwiek wnioski, należałoby zebrać pełny materiał przynajmniej z kilku wybranych regionów, tzn. wszystkich szkół funkcjonujących na danym obszarze. Wówczas dopiero można byłoby się pokusić o wskazanie pewnych tendencji. Wymaga to jednak pogłębionych badań.

Wycieczki z posiłkiem w McDonald's lub KFS organizowały placówki oświatowe działające na wsiach (17 szkół podstawowych) i w małych miastach, ale również w dużych aglomeracjach (30 szkół podstawowych). W większym stopniu można by skłaniać się ku wskazaniu na te szkoły, które działają na terenach pozbawionych w bezpośrednim sąsiedztwie tego typu atrakcji, jako na te, które chętniej mogłyby odwiedzać ze swoimi wychowankami McDonal's i KFC – wizyta w tych punktach gastronomicznych mogłaby być formą rekompensaty za ograniczone możliwości korzystania z różnych dobrodziejstw dużych miast, wynikające z mieszkania w małej miejscowości, i w pewnym sensie ten argument nie byłby chybiony. Wśród tych szkół znalazły się jednak i takie, które działają na terenie Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Poznania, Gdańska. Były to szkoły zarówno publiczne, prywatne, jak i szkoły specjalne. Wycieczki organizowano dla wszystkich klas szkoły podstawowej (I–VIII); w badaniu ujęte zostały również klasy 0, które funkcjonowały w strukturze szkoły podstawowej.

52 odniesienia do faktu zatrzymania się McDonald's lub KFC miały charakter lapidarny, ograniczający się jedynie do stwierdzenia faktu, że podczas wycieczki zatrzymano się na posiłek w danym punkcie lub do zamieszczenia zdjęcia z wydarzenia. Pozostałe opisy okraszone były przeróżnymi frazami mającymi podkreślić atrakcyjność zdarzenia. Wśród nich pojawiały się takie, które traktowały wizytę w McDonald's lub KFC jako główną atrakcję wycieczki lub jako jedną z kilku, np.: „atrakcją wyjazdu był również posiłek w KFC”²⁴, „uczniowie klasy III a wraz z wychowawcą wybrali się na wycieczkę do McDonalda”²⁵, „ostatnim punktem programu był posiłek w restauracji McDonald's”²⁶, „kolejnym punktem programu był posiłek w restauracji McDonald”²⁷, „wielką atrakcją wycieczki było zatrzymanie się w barze Mc Donald's”²⁸, „uczniowie klasy II b wraz z wychowawcą wybrali się na wycieczkę do McDonalda z okazji Dnia Kobiet”²⁹. Niektóre wpisy sugerowały wręcz, że niemal każda wycieczka szkolna przewiduje w swoim programie wizytę w tego typu barze: „W drodze powrotnej czekała na uczestników atrakcja każdej wycieczki, a był to McDonald [...]”³⁰, „nie mogliśmy ominąć stałego punktu wycieczkowych

²⁴ *Ferie w Multikinie*, <http://www.spwaldowo.szkolna.net/n,ferie-w-multikinie> [dostęp: 28.03.2019].

²⁵ I. Ilczuk, *Wycieczka do McDonalda*, http://psp23.pl/wiadomosci/1/wiadomosc/202546/wycieczka_do_mcdonalda [dostęp: 28.03.2019].

²⁶ *Wycieczka do teatru „Kubus”*, <http://www.sp1starachowice.pl/wycieczka-do-teatru-kubus> [dostęp: 28.03.2019].

²⁷ *Pierwszaki w Krakowie*, <http://www.sp1starachowice.pl/pierwszaki-w-krakowie> [dostęp: 28.03.2019].

²⁸ *Wycieczka do Warszawy*, <http://www.sp1starachowice.pl/wycieczka-do-warszawy-0> [dostęp: 28.03.2019].

²⁹ *Wycieczka do McDonalda*, <http://www.sp4.nstrefa.pl/473-wycieczka-do-mcdonalda> [dostęp: 28.03.2019].

³⁰ *Kraków 27.04.2018 r.*, <https://wierzbiepraszkaspk.info.pl/3028-2/> [dostęp: 28.03.2019].

wypraw – McDonalds'a"³¹, „powoli staje się tradycją naszej szkoły, iż aktorzy Teatryku »Ciekawi Świata« w nagrodę za całoroczną pracę udają się do McDonalda"³², „na zakończenie obowiązkowa wizyta w McDonaldzie"³³.

Dwukrotnie próbowano w pewien sposób wytłumaczyć wybór miejsca posiłku. W opisie wycieczki dzieci z zerówki do Płocka, organizowanej przez szkołę podstawową z Bulkowa, wizytę w McDonald's asekuracyjnie tłumaczono prośbą rodziców³⁴. Natomiast w przypadku szkoły podstawowej z Dunowa wyboru dokonały dzieci, którym zaproponowano trzy możliwości: „Dzieci miały do wyboru trzy możliwości. Wybrały posiłek w McDonald's"³⁵.

Wśród argumentów uzasadniających wybór miejsca na posiłek dwukrotnie pojawiła się informacja o edukacyjnych walorach takiej wizyty związanych z kształtowaniem umiejętności zachowania się w miejscu publicznym: „Głównym celem wycieczki było nabycie umiejętności zachowania się w miejscu publicznym"³⁶.

Najczęściej pretekstem do odwiedzin KFC albo McDonald's były wycieczki szkolne jedno-, dwu-, trzy- i pięciodniowe, kolonie oraz zielone szkoły. Często wizytowano te miejsca przy okazji wyjścia do kina – 14 razy, do teatru – 8, do parku trampolin i kulek – 5, fabryki baniek – 2, przy okazji wyjścia na basen – 1 i zawodów sportowych – 1. Często była to atrakcja związana z Dniem Dziecka – 7, Dniem Kobiet – 3 oraz z okazji Dnia św. Mikołaja – 6 razy.

Recenzje z odbytych wycieczek najczęściej przygotowywali nauczyciele, ich asystenci lub administratorzy stron. Dlatego tym bardziej dziwić może fakt, że w opisach tych pojawiały się następujące określenia: „Dopełnieniem wrażeń smakowych była oczywiście wizyta w KFC"³⁷, „kosztowanie według upodobań serwowanych rarytasów"³⁸, „posiłek w atrakcyjnym miejscu"³⁹, „ulubiony posiłek"⁴⁰, „przyszliśmy do McDonald'sa, na pyszny ciepły obiad"⁴¹, „później do restauracji McDonald's aby zjeść

³¹ A. Mazurowska, Uczniowie klasy 4, „Mikołajki” czwartoklasistów, <http://speckowo.pl/aktualnosci/pokaz/118> [dostęp: 28.03.2019].

³² Marta107, *McDonald nagrodą za pracę w Teatryku Szkolnym*, <http://www.zss107poznan.eu/2018/06/21/mcdonald-nagrada-za-prace-w-teatryku-szkolnym> [dostęp: 28.03.2019].

³³ *Z wizytą w teatrze*, <https://sp8zamosc.edupage.org/news/?zac=460> [dostęp: 28.03.2019].

³⁴ *Grupa O „A” na ostatniej w tym roku szkolnym wycieczce*, <http://www.zso-bulkowo.pl/122-wycieczka-do-plocka> [dostęp: 28.03.2019].

³⁵ DK, *Wycieczka dzieci z OP i kl. 1–3 do Kołobrzegu*, http://spdunowo.superszkolna.pl/wiadomosci/666/wiadomosc/102524/wycieczka_dzieci_z_op_i_kl13_do_kolobrzegu [dostęp: 28.03.2019].

³⁶ M. Trzaska, *Dzień Dziecka w McDonalds*, <http://sp10.olkusz.pl/2018/06/01/dzien-dziecka-w-mcdonalds> [dostęp: 28.03.2019]; Administrator, *Wycieczka do McDonalda*, <http://www.sp4.nstrefa.pl/473-wycieczka-do-mcdonald> [dostęp: 28.03.2019].

³⁷ *Uczniowie klas IV w teatrze*, https://www.orla.szkoła.pl/teatr_kl_4_2017.htm [dostęp: 28.03.2019].

³⁸ *Wycieczka do Warszawy*, <http://www.sp1starachowice.pl/wycieczka-do-warszawy-0> [dostęp: 28.03.2019].

³⁹ *Wycieczka do Gołuchowa*, <http://www.sp4.nstrefa.pl/235-wycieczka-do-goluchowa-2015> [dostęp: 28.03.2019].

⁴⁰ IS, PW, *Wycieczka do Krakowa 9.10.2018*, <http://www.pspkierlikowka.pl/blog/wycieczka-do-krakowa-9102018> [dostęp: 28.03.2019].

⁴¹ S. Kawczyńska, *Wycieczka do kina na film p.t. „Emotki”*, <http://speckowo.pl/aktualnosci/pokaz/109> [dostęp: 28.03.2019].

coś dobrego”⁴². Inaczej można podejść do sprawozdania z wycieczki przygotowanego przez ucznia klasy czwartej. Jego zachwyty i radość są bardziej zrozumiałe, a słowa „to był bardzo smaczny obiad”⁴³ nie dziwią aż tak bardzo.

W przypadku wychowanków szkoły podstawowej we Wrocławiu można mówić o dużym sukcesie edukacyjnym i wychowawczym. Uczennice w opisie wycieczki szkolnej, w której brały udział, skomentowały w sposób następujący wizytę w McDonald’s: „wycieczkę zakończyliśmy niezdrawą ucztą w McDonaldzie”⁴⁴. Pełen sukces odnotowano by wówczas, gdyby były w stanie jej się oprzeć. Nie mniej jednak spośród 96 relacji z wizyt w restauracjach typu *fast food* analizowanych na potrzeby niniejszego artykułu, tylko ta jedna wypowiedź demaskowała faktyczną wartość posiłku.

Niepokoi fakt, że aż 25 wizyt w McDonald’s lub KFC traktowano jako przystanek na posiłek: 6 wycieczek konsumowało tam obiad, 2 – kolację, 2 – zaspokajało głód. Pojedyncze określenia odnośnie do zamówień w opisywanych obiektach charakteryzowano jako „poczęstunek”, „rarytasy”, „uczcie” i „wyjście na lody”.

Podsumowanie

Problem spożywania posiłków przez uczniów szkół podstawowych w punktach gastronomicznych typu *fast food* podczas wycieczek szkolnych nie odnosi się w przedmiotowym artykule do zasad związanych z dietetyką. Kwestie te zostały jednoznacznie rozstrzygnięte przez ośrodki naukowe zajmujące się tą problematyką. To, co jest przedmiotem rozważań, dotyczy implementacji tych założeń przez szkołę jako ośrodka edukacyjnego i wychowawczego, jako wzorcowej instytucji, która w praktyce realizuje wdrażane teorie. Istotne jest wskazanie, czy szkoły podstawowe przestrzegają zasad bezpieczeństwa żywności również na zajęciach organizowanych poza szkołą, czy chronią dzieci przed spożywaniem produktów żywnościowych o niskiej zawartości składników odżywczych oraz wysokim poziomie kaloryczności, jako mającymi szkodliwy wpływ na zdrowie oraz nawyki żywieniowe.

Niestety, w efekcie przeprowadzonych badań wynika, że przebadane szkoły nie spełniają w tym zakresie swojej roli. Działania, które podejmują, mają charakter „schizofreniczny” – z jednej strony realizowana jest akcja edukacyjna i profilaktyczna dotycząca właściwych nawyków żywieniowych, wpływu diety na zdrowie fizyczne i psychiczne, a z drugiej, wbrew wdrażanym zasadom zdrowego żywienia, zabiera się je do punktów gastronomicznych typu *fast food*. Niepokojące jest i to, że niemal każda z wypraw ma charakter szczególny, odświętny, często przyjmując formę nagrody. Takie zachowania mogą budzić w młodym człowieku dezorientację co do właściwej postawy wobec przedmiotowej kwestii oraz utwierdzić go w przekonaniu, że nie należy przywiązywać zbytnej wagi do zagadnień związanych z bezpieczeństwem żywności.

⁴² J. Kloc, *Dzień Dziecka w IV b*, <http://sp1tarnow.pl/2018/06/07/dzien-dziecka-w-iv-b> [dostęp: 23.03.2019].

⁴³ K. Urbaniuk, G. Surgut, *Wycieczka*, *Gazetka Szkolna SP 118 Wrocław „Ikarek”*, VI 2013, nr 5, s. 5, http://www.sp118.pl/userdata/articles/szkola/ikarek/Czerwiec_2013.pdf [dostęp: 20.03.2019].

⁴⁴ *Dziewczyny z 6a*, *Dziewczyny z kl. 6 a w Rupieciarni*, <http://sp37.info.pl/2018/03/25/dziewczyny-z-kl-6-a-w-rupieciarni> [dostęp: 28.03.2019].

Wizerunek „Bezpiecznej szkoły”, nad którym skrupulatnie pracują poszczególne placówki edukacyjne, kuratoria oświaty oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej, to również promowanie zdrowego stylu życia. Na stronie internetowej „Bezpieczna szkoła” administrowanej przez MEN, widnieje następująca wykładnia promocji zdrowego stylu życia: jest „[...] to zwiększanie świadomości uczniów, rodziców i nauczycieli na temat kształtowania prawidłowych nawyków żywieniowych. To przeciwdziałanie nadwadze i otyłości wśród dzieci i młodzieży poprzez zwiększenie aktywności fizycznej oraz upowszechnianie informacji o zdrowym żywieniu”⁴⁵.

W szkołach realizowane są różnego rodzaju programy prozdrowotne, których celem jest uświadamianie, promowanie, kształtowanie prawidłowych nawyków żywieniowych. Wśród nich wymienić można: „Śniadanie daje moc”, „Dzień jabłka”, „Program Fantastyczne Możliwości”, „Fred goes net”, „Trzymaj formę”, „Szkoła Promująca Zdrowie”, „Zdrowy uczeń”, Gdańsk – jeMYzdrowo”, „Owoce i warzywa w szkole”, „Mleko w szkole” i wiele innych. Na stronach internetowych szkół widnieją opisy tych programów, wskazania co do prawidłowego żywienia, ostrzeżenia przed skutkami niewłaściwej diety. Dodatkowo wiedza ta pogłębianą jest w drodze realizowanych treści podstawy programowej w ramach poszczególnych przedmiotów wykładanych w szkołach podstawowych.

Na stronie jednej ze szkół w Starachowicach zamieszczono następujący wpis: „Zdrowe odżywianie to podstawa szkolnego sukcesu – wiedzą o tym najmłodszy uczniowie”⁴⁶. Szkoda tylko, że jednocześnie wśród przebadanych na potrzeby niniejszego artykułu placówek jest to szkoła, która najczęściej zabierała dzieci do McDonald’s – na stronie tej szkoły znaleźć można wpisy odnotowujące 9 wizyt.

Analiza programów wycieczek szkolnych pod kątem jakości oferowanych w ich trakcie posiłków jednoznacznie pozwala stwierdzić, że szkoły podstawowe, na podstawie których przeprowadzone zostały badania, nie spełniają założeń bezpiecznej szkoły. Kwestie teoretyczne nie pokrywają się z praktyką w nich stosowaną. Przekaz związany z organizowanymi wycieczkami zamieszczany na wielu przebadanych stronach internetowych wręcz zachęca do wizyt w punktach typu McDonald’s lub KFC.

Czy jest to efekt niskiej świadomości grona pedagogicznego odpowiedzialnego za edukację w szkołach? Wydaje się, że nie. Podstawa programowa poszczególnych przedmiotów oraz programy związane z promowaniem zdrowej żywności, a realizowane na terenach szkół podstawowych nie pozwalają na tego typu wnioski. Co więc sprawia, że mimo to dzieci są zabierane do McDonald’s, KFC lub podobnych punktów gastronomicznych? Preferencje kulinarne dzieci i nacisk ze strony rodziców mogą wpływać na decyzje odnośnie do wyboru miejsca na posiłek. W szkole podstawowej z Nakła nad Notecią Rada Rodziców postanowiła nagrodzić dzieci wyjściem do McDonald’s za zaangażowanie w organizowanej akcji szkolnej: „Za czynny udział w życiu szkoły nasze klasy otrzymały »wyjście na lody«. (...) Dziękujemy Radzie Rodziców za pyszną niespodziankę!”⁴⁷.

⁴⁵ <https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/tematy/promujemy-zdrowy-styl-zycia/informacje> [dostęp: 30.03.2019].

⁴⁶ *Smacznie. Zdrowo. Kolorowo*, <http://www.sp1starachowice.pl/smacznie-zdrowo-kolorowo> [dostęp: 30.03.2019].

⁴⁷ N. Michalska, *Niespodzianka w McDonalds*, http://sp4.gmina-naklo.pl/aktualnosc-15-15481-niespodzianka_w_mcdonalds.html [dostęp: 10.04.2019].

Istotne znaczenie ma również skuteczna promocja tego typu restauracji. Po-
wszechnie znanym instrumentem marketingowym kierowanym bezpośrednio do
dzieci jest zabawka dołączona do posiłku (to głównie przyciąga zainteresowanie naj-
młodszych). Nawiązywana jest również współpraca ze szkołami, np. szkoła specjalna
z Poznania każdego roku otrzymuje zaproszenia dla swoich wychowanków na dar-
mowy, sponsorowany przez restaurację, poczęstunek. Na stronie internetowej szkoły
widnieje następującej treści wpis: „[...] aktorzy Teatryku »Ciekawi Świata« w na-
grode za całoroczną pracę udają się do McDonalda na sponsorowany poczęstunek.
Jesteśmy bardzo wdzięczni Kierownictwu McDonalda za wieloletnią współpracę!”⁴⁸.

Praktykowana jest również współpraca z innymi instytucjami, które organizują
różnego rodzaju konkursy, plebiscyty lub akcje dedykowane szkołom. W nagrodę za
udział dana szkoła otrzymuje np. określoną liczbę zestawów Happy Meal. Jedna z pla-
cówek szkolnych z Dunowa za zajęcie drugiego miejsca w plebiscycie „Super pierw-
szaki”, organizowanym przez „Głos Koszaliński”, otrzymała m.in. 30 zestawów Happy
Meal w restauracji McDonald’s⁴⁹.

„Tajemnicą poliszynela” jest również oferta darmowych posiłków dla nauczy-
cieli, którzy przyprowadzą do restauracji grupę uczniów, oferowana przez punkty
McDonald’s. Jak ustaliła Fundacja Instytut Ochrony Praw Konsumentów: „[...] dostar-
czając do fast foodu grupę uczniów lub przedszkolaków nauczyciele i opiekunowie
mogą liczyć na darmową kawę i ciastko. Aby skorzystać z poczęstunku, nauczyciele
nie muszą okazywać żadnych kart rabatowych lub kuponów, które uprawniałyby
ich do otrzymania takiego darmowego posiłku”⁵⁰. Według raportu opublikowanego
przez fundację akcja promocyjna, której beneficjentami są nauczyciele, nie ma sformal-
izowanego charakteru, dlatego nie jest ujęta w regulaminie akcji promocyjnych
McDonald’s. Ma raczej charakter zwyczaj⁵¹.

Mimo powyższych wskazań, które mogą mieć wpływ na wybór miejsca posiłku
dla dzieci podczas wycieczek szkolnych, warto odejść od niechlubnego zwyczaju za-
bierania uczniów w miejsca, które w rezultacie mogą przynieść więcej szkody niż po-
żytku. Narzędzia prawne niezbędne w tym zakresie istnieją. Pozostaje kwestia ich
rzetelnego stosowania. Wycieczka szkolna jest również elementem zajęć szkolnych,
prowadzonych jedynie poza szkołą. A skoro podczas zajęć szkolnych należy wdrażać
zasady zdrowego żywienia, dlaczego nie objąć tą zasadą również wycieczek szkol-
nych? Leży to w gestii dyrekcji każdej placówki. Odpowiednie wytyczne, przekazane
gronu pedagogicznemu w drodze wewnętrznych regulacji, powinny być wystarczają-
jące, by zrezygnować z niechlubnej praktyki.

Pogląd ten podziela Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Edukacji Narodowej,
o czym świadczą ostatnio podjęte działania. 30 kwietnia 2019 r. Ministerstwo Zdrowia

⁴⁸ Marta107, *op. cit.*

⁴⁹ A. Zglinicka, *30 października 2015 r. – Dunowskie Superpierwszaki!*, http://spdunowo.superszkolna.pl/wiadomosci/635/wiadomosc/156735/30_pazdziernika_2015_r__dunowskie__superpierwszaki [dostęp: 10.04.2019].

⁵⁰ *Darmowy posiłek dla NAUCZYCIELA w McDonald’s. Pod warunkiem, że przyprowadzi do fast fo-
odu grupę uczniów lub przedszkolaków*, <http://prawakonsumentow.org.pl/darmowy-posilek-dla-nauczyciela-w-mcdonalds-pod-warunkiem-ze-przyprowadzi-do-fast-foodu-grupe-uczniow-lub-przedszkolakow/> [dostęp: 10.04.2019].

⁵¹ *Ibidem*

wystąpiło o interwencję do Ministerstwa Edukacji Narodowej w sprawie likwidacji z harmonogramów wycieczek przedszkolnych i szkolnych wizyt w barach typu *fast food*. MEN zajęło w tej sprawie jednoznaczne stanowisko, w którym stwierdziło, że stołowanie się w restauracjach szybkiej obsługi podczas wycieczek jest niewskazane. Odpowiednie czynności zostały podjęte również przez kuratorów. Skierowali oni do dyrektorów szkół i przedszkoli pisma, w których apelują o rezygnację z wizyt w restauracjach szybkiej obsługi podczas wycieczek i wyjść szkolnych⁵².

Aspekt praktycznego nauczania w procesie edukacyjnym jest niezwykle ważny. Częściej poprzez wzorce zachowań, które sami stosujemy, jesteśmy w stanie przekazać więcej niż najciekawiej poprowadzone lekcje w szkole: „Wiadomo, że praca wychowawcy w czasie wycieczki jest trudniejsza niż w izbie szkolnej, wymaga wielkiej zapobiegliwości; troska o los powierzonych sobie wychowanków obowiązuje wychowawcę 24 godziny na dobę. Dobry wychowawca nie cofa się przed tymi trudnościami, bo rozumie, że dobrze zorganizowana wycieczka daje takie korzyści wychowawcze, jakich nie osiągamy w normalnej pracy szkolnej”⁵³.

Bibliografia

- Banasik M., *Dzieci wcale nie muszą jeść niezdrowo na wycieczkach*, <https://dziennikpolski24.pl/dzieci-wcale-nie-musza-jesc-niezdrowo-na-wycieczkach/ar/12340144>, [dostęp: 30.03.2019].
- Cybula P., *Prawo wobec turystyki dzieci i młodzieży – zagadnienia wstępne*, [w:] *Prawne aspekty turystyki dzieci i młodzieży*, red. P. Cybula, Biblioteka Górską Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie, Kraków 2017.
- Czapska J., *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Pollpres, Kraków 2004.
- Darmowy posiłek dla NAUCZYCIELA w McDonald's. Pod warunkiem, że przyprowadzi do fast foodu grupę uczniów lub przedszkolaków*, <http://prawakonsumentow.org.pl/darmowy-posilek-dla-nauczyciela-w-mcdonalds-pod-warunkiem-ze-przyprowadzi-do-fast-foodu-grupe-uczniow-lub-przedszkolakow/> [dostęp: 10.04.2019].
- DK, *Wycieczka dzieci z OP i kl. 1–3 do Kołobrzegu*, http://spdunowo.superszkolna.pl/wiadomosci/666/wiadomosc/102524/wycieczka_dzieci_z_op_i_kl13_do_kolobrzegu [dostęp: 28.03.2019].
- Ferie w Multikinie*, <http://www.spwaldowo.szkolna.net/n,ferie-w-multikinie> [dostęp: 28.03.2019].
- Grupa O „A” na ostatniej w tym roku szkolnym wycieczce*, <http://www.zso-bulkowo.pl/122-wycieczka-do-plocka> [dostęp: 28.03.2019].

⁵² Zob.: P. Otto, *Minister Zdrowia interweniuje w MEN i chce zakazać wycieczek szkolnych do McDonald's*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1413360,zakaz-wycieczek-szkolnych-do-mcdonald-s.html> [dostęp: 21.05.2019]; *Eadem*, *Zbiorowe „nie” dla fast foodów. MEN zabrania nauczycielom przyjmowania darmowych posiłków od sieci fast food*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1415585,men-zabrania-nauczycielom-przyjmowania-darmowych-posilkow-od-sieci-fast-food.html> [dostęp: 03.06.2019].

⁵³ K. Staszewski, *Wartość wychowawcza wycieczek szkolnych*, [w:] *Szkolny informator wycieczkowy*, red. J. Kuran, PZWS, Warszawa 1957, s. 5.

- Haberko J., Żywnienie dzieci. Zarys problematyki cywilnoprawnej, „Przegląd Prawa Rolnego” 2013, nr 1 (12).
- Ilczuk I., *Wycieczka do McDonalda*, http://psp23.pl/wiadomosci/1/wiadomosc/202546/wycieczka_do_mcdonalda [dostęp: 28.03.2019].
- Kraków 27.04.2018 r., <https://wierzbiepraszka.spsk.info.pl/3028-2/> [dostęp: 28.03.2019].
- Maslow A.H., *Motywacja i osobowość*, WN PWN, Warszawa 2018.
- Marta107, *McDonald nagrodą za pracę w Teatryku Szkolnym*, <http://www.zss107poznan.eu/2018/06/21/mcdonald-nagroda-za-prace-w-teatryku-szkolnym> [dostęp: 28.03.2019].
- Mazurowska A., Uczniowie klasy 4, „Mikołajki” czwartoklasistów, <http://sppeckowo.pl/aktualnosc/pokaz/118> [dostęp: 28.03.2019].
- Michalska N., *Niespodzianka w McDonalds*, http://sp4.gmina-naklo.pl/aktualnosc-15-15481-niespodzianka_w_mcdonalds.html [dostęp: 10.04.2019].
- Mikuła A., *Bezpieczeństwo żywnościowe Polski*, „Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich” 2012, t. 99, z. 4.
- Miller-Zawodniak A., *Teorie potrzeb jako współczesne teorie motywacji*, „Obronność. Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2012, nr 4.
- Mojska H., Świdarska K., Stoś K., Jarosz M., *Produkty fast food jako źródło soli w diecie dzieci i młodzieży*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2010, nr 91 (4).
- Otto P., *Minister Zdrowia interweniuje w MEN i chce zakazać wycieczek szkolnych do McDonald’s*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1413360,zakaz-wycieczek-szkolnych-do-mcdonald-s.html> [dostęp: 21.05.2019].
- Otto P., *Zbiorowe „nie” dla fast foodów. MEN zabrania nauczycielom przyjmowania darmowych posiłków od sieci fast food*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1415585,men-zabrania-nauczycielom-przyjmowania-darmowych-posilkow-od-sieci-fast-food.html> [dostęp: 03.06.2019].
- Pierwszaki w Krakowie*, <http://www.sp1starachowice.pl/pierwszaki-w-krakowie> [dostęp: 28.03.2019].
- Rajveer B., Monika O., *Junk food: impact on health*, „Journal of Drug Delivery and Therapeutics” 2012, Vol. 2, No 4.
- Smacznie. Zdrowo. Kolorowo*, <http://www.sp1starachowice.pl/smacznie-zdrowo-kolorowo> [dostęp: 30.03.2019].
- Staszewski K., *Wartość wychowawcza wycieczek szkolnych*, [w:] *Szkolny informator wycieczkowy*, red. J. Kuran, PZWS, Warszawa 1957.
- Stojanowska W., *Dobro dziecka w aspekcie sprawowanej nad nim władzy rodzicielskiej*, „Studia nad Rodziną. UKSW” 2000, R. 4, nr 1 (6).
- Szostak-Węgierek D., Cybulska B., Zdrojewski T., Kopeć G., Podolec P., *Dlaczego w polskich szkołach nie powinna być sprzedawana żywność typu fast food?*, „Kardiologia Polska” 2009, nr 67 (3).
- Szponar L., Ołtarzewski M., *Dlaczego powinno się unikać żywności typu fast food?*, [w:] *Zasady prawidłowego żywienia dzieci i młodzieży oraz wskazówki dotyczące zdrowego stylu życia*, red. M. Jarosz, Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2008.
- Szpunar O., *Fast food na wycieczce: powszechny szkolny obyczaj*, http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22188710,fast-food-na-wycieczce-powszechny-szkolny-obyczaj.html?fbclid=IwAR295OFczLEPCzSbqZmRfnpM3wzQsnYva6_A9PfiE3uH-XCPZ9OCdhJcel4, [dostęp: 30.03.2019].
- Taczanowski M., *Prawo żywnościowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Wróblewska-Łysik, *Bezpieczeństwo żywnościowe i bezpieczeństwo żywności*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, IUSatTAX, Warszawa 2011.

Wycieczka do McDonalda, <http://www.sp4.nstrefa.pl/473-wycieczka-do-mcdonald> [dostęp: 28.03.2019].

Wycieczka do teatru „Kubuś”, <http://www.sp1starachowice.pl/wycieczka-do-teatru-kubus> [dostęp: 28.03.2019].

Wycieczka do Warszawy, <http://www.sp1starachowice.pl/wycieczka-do-warszawy-0> [dostęp: 28.03.2019].

Z wizytą w teatrze, <https://sp8zamosc.edupage.org/news/?zac=460> [dostęp: 28.03.2019].

Zalewska M., Maciorkowska E., *Rola edukacji żywieniowej w populacji dzieci i młodzieży*, „Medycyna Ogólna i Nauki i Zdrowiu”, 2013, t. 19, nr 3.

Zglinicka A., *30 października 2015 r. – Dunowskie Superpierwszaki!*, http://spdunowo.superszkolna.pl/wiadomosci/635/wiadomosc/156735/30_pazdziernika_2015_r__dunowskie__superpierwszaki [dostęp: 10.04.2019].

Bezpieczeństwo żywieniowe dzieci podczas wycieczek szkolnych (na przykładzie analizy stron internetowych wybranych szkół podstawowych)

Streszczenie

„Bezpieczna szkoła” wiąże się m.in. z promowaniem zdrowego stylu życia, kształtowaniem prawidłowych nawyków żywieniowych oraz przeciwdziałaniem nadwadze i otyłości wśród dzieci i młodzieży poprzez upowszechnianie informacji o zdrowym żywieniu. Aspekt praktycznego nauczania w procesie edukacyjnym jest niezwykle ważny. Częściej poprzez wzorce zachowań, które sami stosujemy, jesteśmy w stanie przekazać więcej niż najciekawiej poprowadzone lekcje w szkole. Niestety, podczas wycieczek szkolnych wizyta w McDonald’s lub KFS to powszechny obyczaj. Analiza programów wycieczek szkolnych pod kątem jakości oferowanych w ich trakcie posiłków jednoznacznie pozwala stwierdzić, że szkoły podstawowe, na podstawie których przeprowadzono badania, nie spełniają założeń bezpiecznej szkoły. Kwestie teoretyczne nie pokrywają się z praktyką w nich stosowaną. Warto odejść od niechlubnego zwyczaju zabierania dzieci w miejsca, które w rezultacie mogą przynieść więcej szkody niż pożytku. Narzędzia prawne niezbędne w tym zakresie istnieją, pozostaje kwestia ich rzetelnego stosowania. Leży to w gestii dyrekcji każdej placówki.

Słowa kluczowe: bezpieczna żywność, bezpieczna szkoła, *fast food*, wycieczki szkolne

Nutritional Safety of Children During School Trips (on the Example of the Analysis of Websites Selected by the Primary Schools)

Abstract

The idea of “safe school” is connected, among others, to the promotion of a healthy lifestyle, as well as to shaping proper eating habits, and counteracting overweight and obesity among children and teenagers by divulging information about healthy food. The

practical aspect of teaching in the educational process is extremely important. Very frequently, we are able to teach more than the most interesting lessons at school through the behavioural patterns that we use ourselves. Unfortunately, during school trips a visit to McDonald's or KFS is a common custom. The analysis of school trip programmes in terms of the quality of meals offered during school trips makes it clear that primary schools, on the basis of which the research was conducted, do not meet the assumptions of a safe school. Theoretical issues do not coincide with the practice used in primary schools. It is worth abandoning the disgraceful custom of taking children to places which, as a result, may cause more harm than good. The necessary legal tools exist. What remains is the question of their reliable application. This is the responsibility of the management of each school.

Key words: safety food, safe school, fast food, school trips

Ernährungssicherheit der Kinder während der Schulausflüge (am Beispiel der Analyse der Internetseiten der ausgewählten Grundschulen)

Zusammenfassung

„Sichere Schule“ ist u. a. mit Förderung der gesunden Lebensweise, Gestaltung der richtigen Essgewohnheiten und Bekämpfung des Übergewichts und der Fettleibigkeit unter den Kinder und Jugendlichen durch Verbreitung von Informationen über gesunde Ernährung verbunden. Der Aspekt des praktischen Unterrichts ist von großer Bedeutung. Wir selbst durch die Verhaltensmuster, die wir anwenden, sind oft imstande besser diese Problematik zu erklären als der möglichst am besten organisierte Unterricht in der Schule. Leider ist der Besuch bei McDonald's oder KFC während der Schulausflüge üblich. Analyse der Programme der Schulausflüge in Bezug auf die Qualität des dort angebotenen Essens lässt eindeutig feststellen, dass die Grundschulen, aufgrund deren die Untersuchungen durchgeführt wurden, die Voraussetzungen einer sicheren Schule nicht erfüllen. Die theoretischen Voraussetzungen haben keine Entsprechung in der Praxis. Es wäre wert mit der Gewohnheit aufhören mit Kindern Plätze zu besuchen, die mehr schaden als nützen. Es sind rechtliche Mittel in diesem Bereich vorhanden, es gibt nur die Frage ob sie ordnungsgemäß angewandt werden. Darüber entscheidet die Leitung jeder Schule.

Schlüsselwörter: sichere Ernährung, sichere Schule, fast food, Schulausflüge

Безопасность питания детей во время школьных экскурсий (на примере анализа веб-сайтов начальных школ)

Резюме

Одной из задач сегодняшней «безопасной школы» является пропаганда здорового образа жизни, формирование правильных привычек питания, профилактика ожирения у детей и подростков, путем распространения информации о здоровом питании. В образовательном процессе чрезвычайно важное место занимает аспект практического обучения. Следует помнить, что личный пример, собственное поведение, принесут намного больше пользы, чем самые интересные уроки в школе. К сожалению, во время школьных поездок посещение ресторанов Макдоналдс или KFS, является повседневной практикой. Анализ школьных экскурсионных программ, с точки зрения предлагаемого во время их проведения питания, показывает,

Iwona Cybula

что начальные школы, на основе которых проводились исследования, не отвечают политике безопасной школы. Таким образом теоретические постановки не совпадают с практикой. Необходимо перестать водить детей в места, которые могут принести больше вреда, чем пользы. Юридические инструменты, которые могут помочь в этой области, существуют. Остается только вопрос их применения, а это лежит в сфере ответственности руководства каждой школы.

Ключевые слова: безопасное питание, безопасная школа, фастфуд, школьные экскурсии